

УДК: 336.051

Наталія Костишин

кандидат економічних наук, доцент,
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу
Західноукраїнського національного університету,
м. Чортків, Україна
ORCID ID: 0000-0003-2736-4843

Тетяна Яковець

кандидат економічних наук, доцент,
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу
Західноукраїнського національного університету,
м. Чортків, Україна
ORCID ID: 0000-0003-3746-4821

ВПЛИВ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ НА ФІНАНСОВУ ІНКЛЮЗІЮ ТА ДОСТУПНІСТЬ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Natalia Kostyshyn

PhD (Economics), Associate Professor,
Chortkiv Education and Research Institute of Entrepreneurship and Business,
West Ukrainian National University,
Chortkiv, Ukraine

Tatiana Yakovets

Ph.D. (Economics), Associate Professor,
Chortkiv Education and Research Institute of Entrepreneurship and Business,
West Ukrainian National University,
Chortkiv, Ukraine

THE IMPACT OF ELECTRONIC MONEY ON FINANCIAL INCLUSION AND ACCESS TO FINANCIAL SERVICES

Анотація. В статті проаналізовано сучасні трактування поняття «фінансова інклюдія» зарубіжними та вітчизняними науковцями й сформовано дефініція фінансової інклюдії з охопленням сучасних вимог та ознак. Авторами побудовано систему чітких показників для оцінки рівня та ефективності фінансової інклюдії. Окреслено критеріально вплив електронних грошей на забезпечення доступу до фінансових послуг в Україні з аналізом динаміки їх використання в Україні за останні 5 років. Здійснено оцінку платіжної інфраструктури та впровадження використання криптовалют в Україні з виокремленням основних тенденцій розвитку в напрямку фінансової інклюдії. Доведено, що сфера використання електронних грошей супроводжується низкою серйозних проблем і ризиків, що вимагають особливої уваги,

зокрема: недостатній рівень правового регулювання, низька цифрова грамотність частини населення, високий ризик шахрайства та кіберзлочинності, а також питання захисту персональних даних користувачів. Продемонстровано додаткову складність, яка виникає в результаті нестабільної економічної ситуації через війну та недовіри до фінансових інновацій, що може стримувати поширення електронних грошей. Для підвищення ефективності використання електронних грошей в Україні з метою забезпечення фінансової інклюзії запропоновано для впровадження комплекс заходів, що включають розширення доступу до цифрових фінансових послуг, спрощення процедур ідентифікації, покращення фінансової грамотності серед населення та розвиток інфраструктури. Реалізації запропонованих напрямків в нашій країні значно покращить фінансову інклюзію, забезпечить доступ до сучасних фінансових інструментів для всіх громадян, незалежно від їхнього місцезнаходження, соціального статусу або рівня доходу. Це сприятиме економічному розвитку країни та покращенню якості життя для багатьох громадян, особливо вразливих верств населення.

Ключові слова: фінансова інклюзія, електронні гроші, платіжні системи, електронні гаманці, безготівкові розрахунки, ризики використання електронних грошей.

Abstract. The article analyzes current interpretations of the concept of «financial inclusion» by both foreign and domestic scholars and formulates a comprehensive definition of financial inclusion that reflects modern requirements and characteristics. The authors have developed a system of clear indicators to assess the level and effectiveness of financial inclusion based on three key aspects: access to financial services, usage of financial services, and the quality of financial services. The study outlines the impact of electronic money on enhancing access to financial services in Ukraine, with an analysis of usage dynamics over the past five years. The influence of electronic money on financial inclusion is considered in several areas: expanding access to basic financial services, reducing the cost of financial transactions, supporting the development of small and medium-sized enterprises, promoting financial literacy, and encouraging participation in the formal economy. The article assesses the payment infrastructure and the adoption of cryptocurrencies in Ukraine, identifying major trends in the development of financial inclusion. It is demonstrated that the use of electronic money is accompanied by a number of serious challenges and risks that require particular attention, including insufficient legal regulation, low levels of digital literacy among parts of the population, a high risk of fraud and cybercrime, and concerns over personal data protection. The additional complexity caused by the unstable economic situation due to the war and public distrust of financial innovations, which may hinder the spread of electronic money, is also highlighted. To improve the effectiveness of electronic money in advancing financial inclusion in Ukraine, the authors propose a comprehensive set of measures, including expanded access to digital financial services, simplified identification procedures, enhanced financial literacy, and infrastructure development. The implementation of these measures will significantly enhance financial inclusion in Ukraine, ensuring access to modern financial tools for all citizens regardless of their location, social status, or income level. This, in turn, will foster economic development and improve the quality of life, particularly for vulnerable segments of the population.

Key words: *financial inclusion, electronic money, payment systems, electronic wallets, cashless payments, risks of using electronic money.*

Скерованість світової економічної системи на цифрову трансформацію та активне впровадження діджиталізації висуває на передній план проблему забезпечення широкого доступу населення до фінансових послуг. Це стає можливим завдяки інтеграції інноваційних фінансових технологій у діяльність фінансових інституцій країн. Національну економіку України, як держави, що обрала євроінтеграційний вектор, також торкнулись питання пошуку новітніх стратегій функціонування фінансового сектору. Зокрема, серія глобальних фінансово-економічних криз, а особливо наслідки пандемії COVID-19, яка спричинила так звану «коронакризу», суттєво вплинули на фінансову стабільність. Вони унеможливили реалізацію багатьох наукових підходів і стратегій, орієнтованих на соціально-економічне зростання. Поглибило вразливість функціонування фінансових інституцій повномасштабне вторгнення росії. Разом з цим, ці виклики стимулювали активізацію заходів, спрямованих на оновлення та посилення економічного потенціалу країни. Основний акцент було зроблено на інноваційному розвитку, що передбачає широке застосування цифрових технологій у різних сферах суспільного життя.

На сучасному етапі, в умовах економічних криз та негативних наслідків війни, одним із ключових пріоритетів у реалізації макроекономічної політики України є розширення фінансової інклюзії. Цей процес передбачає забезпечення повноцінного, своєчасного та безперешкодного доступу до широкого спектра фінансових послуг для всіх верств населення. Особлива увага приділяється активному поширенню використання таких послуг шляхом інтеграції інноваційних фінансових технологій, новітніх управлінських підходів, а також шляхом підвищення рівня фінансової грамотності та розвитку фінансової освіти.

У сучасному економічному дискурсі фінансова інклюзія розглядається на рівні з фінансовою стабільністю як базовий інституційний компонент, що сприяє формуванню основ для інклюзивного економічного зростання, підвищення соціальної згуртованості та загального рівня добробуту населення держави.

У 2009 році організація під назвою «Центр фінансової доступності» (Center for Financial Inclusion) вперше офіційно сформулювала визначення терміна «фінансова інклюзія». Згідно з цим визначенням, фінансова доступність, яку також називають інклюзією, означає наявність у населення можливості користуватися якісними фінансовими послугами. Ці послуги повинні надаватися різними фінансовими установами в умовах чесної конкуренції. Важливою умовою є також те, що вартість цих послуг має бути прийнятною для споживачів, спосіб їх отримання – зручним, а процес надання – базуватися на повазі до потреб і прав клієнтів.

Аналіз зарубіжних наукових матеріалів свідчить про актуалізацію теми фінансової інклюзії. Зокрема, науковці Мейран Хорхе та Рохас Нурія у своїй праці аналізують різні визначення фінансової інклюзії та зазначають, що найчастіше вона характеризується такими прикметниками, як загальнодоступна, доступна за ціною, відповідальна, якісна та здійсненна [1]. Сахай та інші розглядають фінансову інклюзію як процес, що забезпечує доступність фінансових послуг для

всіх верств населення, підкреслюючи її роль у зменшенні нерівності доходів та сприянні економічному зростанню [2]. Шварц С. Л. та Леонгардт Т. Л. у статті пропонують визначення фінансової інклюзії як процесу розширення володіння рахунками для надання базових банківських послуг, таких як депозитні рахунки та платіжні послуги, особливо для незабезпечених верств населення [3]. Ток Й. В. та Хенг Д. розглядають фінансову інклюзію в контексті фінтеху, підкреслюючи, що використання фінансових технологій може значно впливати на цифрову фінансову інклюзію, зокрема серед малозабезпечених та сільських верств населення [4].

Дане поняття досліджувалося і в працях вітчизняних науковців. Порівняння їх наукових інтерпретацій фінансової інклюзії подано у таблиці 1.

Отже, пропонуємо під фінансовою інклюзією розуміти багатовимірний соціально-економічний процес забезпечення рівного, безпечного та зручного доступу до якісних фінансових послуг для всіх груп населення та підприємств незалежно від рівня доходів, місця проживання чи соціального статусу, з одночасним підвищенням фінансової грамотності та зміцненням довіри до фінансових інституцій

Таблиця 1

**Порівняння визначень фінансової інклюзії
українськими науковцями з ключовими акцентами кожного підходу**

№ з/п	Автори (рік)	Визначення фінансової інклюзії	Ключові акценти
1.	Мушеник І. М., Грушецький С. М. (2022)	Фінансова інклюзія як універсальний доступ населення до широкого спектра фінансових послуг, зокрема банківських.	Підкреслюється доступність фінансових послуг як основа фінансової безпеки.
2.	Євтушенко Н. М., Стеценко Д. І. (2024)	Аналіз стану фінансової інклюзії через доступ до банківських послуг, використання електронних платіжних систем та рівень фінансової грамотності.	Оцінка фінансової інклюзії через практичні показники доступу та використання фінансових послуг.
3.	Гражевська Н., Чигиринський А. (2022)	Розгляд цифрової фінансової інклюзії як інструменту досягнення цілей сталого розвитку, з акцентом на розвиток підприємницьких цифрових екосистем.	Підкреслюється роль цифрових технологій у фінансовій інклюзії та сталому розвитку.
4.	Мінкович В. Т. (2022)	Огляд сучасних тенденцій фінансової інклюзії в Україні, з акцентом на цифровізацію та доступність фінансових послуг.	Аналіз поточного стану фінансової інклюзії та вплив цифровізації на її розвиток.
5.	Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. (2023)	Аналіз стану та тенденцій розвитку фінансової інклюзії в Україні.	Оцінка сучасного стану фінансової інклюзії в Україні та основних тенденцій її розвитку, акцент на важливість адаптації до нових технологій.

Джерело: складено авторами на основі [6; 7; 8; 9;10]

Для ефективного вимірювання прогресу в цій сфері та розробки цільової політики необхідно чітко визначити та відслідковувати ключові показники фінансової інклюзії, які відображають різні виміри доступу, використання та якості фінансових послуг.

Розуміння цих показників є ключовим для оцінки поточної ситуації, виявлення перешкод і сприяння більш інклюзивній фінансовій системі. Пропонуємо таку систему показників для оцінки рівня та ефективності фінансової інклюзії (рис. 1).

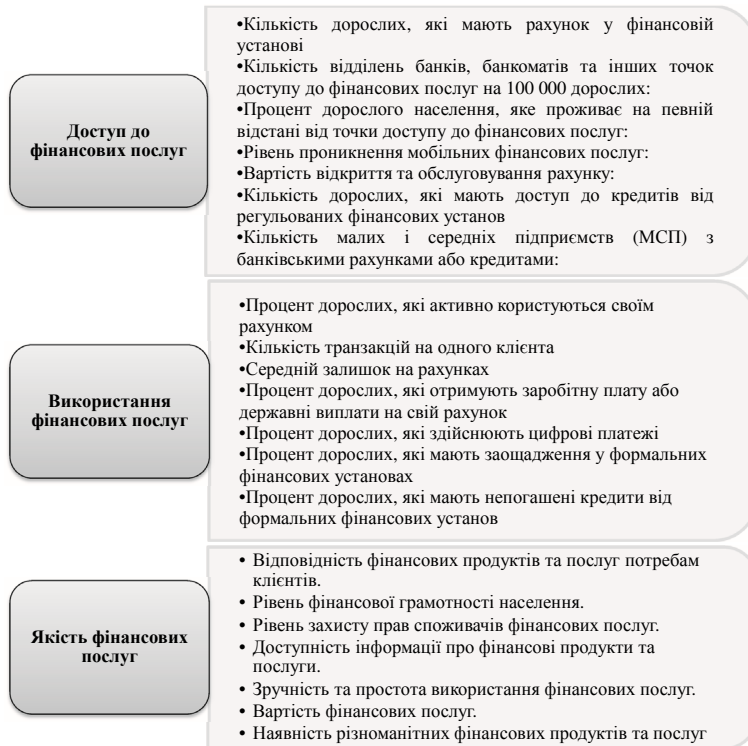

Рис. 1. Показники оцінки рівня та ефективності фінансової інклюзії

Джерело: розробка авторів

Одним із дієвих інструментів розвитку фінансової інклюзії є електронні гроші. Кількома аспектами окреслимо їх вплив на забезпечення доступу до фінансових послуг в Україні:

1. Розширення доступу до основних фінансових послуг:

—для тих, хто не користується банківськими послугами: електронні гроші пропонують можливість зберігати кошти та здійснювати платежі та перекази, не маючи банківського рахунку. Особливо це важливо для малозабезпечених, жителів віддалених районів, де немає банківських відділень, та інших незахищених верств населення;

—низькі бар'єри для входу: відкрити та підтримувати електронний гаманець часто легше та дешевше, ніж відкрити банківський рахунок. Все, що потрібно, це мобільний телефон. Навіть у країнах, що розвиваються, значний відсоток населення має мобільний телефон;

—зручність і доступність: електронні гроші дозволяють здійснювати фінансові операції будь-де та будь-коли, де є мобільний зв'язок або Інтернет. Це набагато зручніше, ніж традиційні банківські послуги, які обмежені графіком роботи відділень.

Рис. 2. Динаміка використання електронних грошей в Україні за 2020–2024 рр.

Джерело: складено на основі [12]

На сьогодні відбувається активне зростання використання електронних грошей в Україні (рис.2).

2. Зменшення вартості фінансових транзакцій:

–нижчі комісії: транзакції з електронними грошима часто мають нижчі комісії порівняно з традиційними банківськими переказами та послугами платіжної системи. Це робить фінансові послуги більш доступними для малозабезпечених верств населення;

–економія часу та витрат на дорогу: користувачам не потрібно витрачати час і гроші на дорогу до відділення банку, щоб здійснити платежі чи перекази.

3. Сприяння розвитку малого та середнього бізнесу:

–простіший прийом платежів: електронні гаманці полегшують підприємцям, особливо дрібним продавцям, приймати платежі від клієнтів без необхідності встановлення дорогих платіжних терміналів;

–зручні платежі з постачальниками: електронні гроші спрощують платежі між підприємствами, а також зменшують витрати;

–покращене управління грошовими потоками: електронні транзакції більш прозорі та легші для відстеження, що дозволяє підприємцям краще керувати своїми фінансами.

4. Сприяння фінансовій грамотності та залученню до формальної економіки:

–навчання користуванню цифровими фінансовими інструментами: використання електронних грошей сприяє підвищенню фінансової грамотності населення та формуванню навичок користування сучасними фінансовими технологіями.

–залучення до формальної фінансової системи: завдяки зручності та доступності електронних грошей більше людей починають користуватися формальними фінансовими послугами, що сприяє їхній інтеграції в офіційну економіку.

Вагомим каталізатором інклюзивного фінансового середовища є електронні платіжні системи. Розвиток цифрових платіжних платформ (Google Pay, Apple Pay, PayPal, Revolut тощо) сприяє: зменшенню кількості готівки в обігу, зручному та безпечному здійсненню платежів, інтеграції користувачів у офіційну фінансову систему, стимулюванню малого та середнього бізнесу через прийом безготівкових платежів.

На основі доступних даних та звітів Національного банку України [12], можна окреслити основні тенденції застосування електронних платіжних систем в Україні:

Постійне зростання безготівкових розрахунків: частка безготівкових операцій, здійснених за допомогою платіжних карток, стабільно зростає як за кількістю, так і за вартістю. У 2024 році частка безготівкових операцій досягла рекордного рівня – 94,6% за обсягом операцій та 64,5% – за загальним обсягом операцій з платіжними картками.

Збільшення кількості платіжних карток: загальна кількість емітованих в Україні платіжних карток постійно зростає. Станом на початок 2025 року їх кількість сягнула 132 мільйонів.

Збільшення кількості активних користувачів: також зростає кількість платіжних карток, за допомогою яких здійснюються щомісячні витрати.

Популярність безконтактних платежів: безконтактні платіжні картки та технології NFC (Google Pay, Apple Pay) набувають все більшого поширення. Більше половини всіх дійсних платіжних карт є безконтактними, а кількість токенизованих карток продовжує зростати.

Збільшення онлайн-платежів: обсяг і кількість платежів за товари та послуги в Інтернеті стабільно зростає.

Розвиток платіжної інфраструктури (рис.2): зростає мережа POS-терміналів і кількість торгових точок, що приймають платіжні картки. Кількість банкоматів залишається відносно стабільною.

Мобільні гаманці, цифрові банки та фінтех-рішення стали потужними інструментами у розширенні фінансової інклюзії, особливо серед незабезпечених верств населення. Зокрема, фінтех-компанії розробляють нові, більш доступні та зручні методи оплати, такі як QR-коди, безконтактні платежі та P2P-перекази.

Фінтех-платформи пропонують можливість залучати невеликі суми коштів від широкого кола інвесторів і кредиторів. Це особливо корисно для малих підприємств і підприємців з обмеженим доступом до традиційного банківського фінансування. Варто також звернути увагу на автоматичне консультування та управління фінансами («робо-адвайзери»). Ці рішення роблять інвестиційні та фінансові консультації доступними для широкого кола людей, зменшуючи витрати та мінімальні суми інвестицій. За певних обставин технологія блокчейн і криптовалюта можуть забезпечити дешевші та швидші транскордонні перекази, але вони також несуть значні ризики, які вимагають відповідного регулювання та розуміння користувачами.

Рис. 2. Платіжна інфраструктура в Україні станом на 10.2024 р.

Джерело: [12]

Таблиця 2 демонструє місце України серед інших країн за рівнем використання криптовалюти згідно з Global Crypto Adoption Index 2024 від аналітичної компанії Chainalysis.

У 2024–2025 роках в Україні спостерігаються значні зміни та тенденції у сфері криптовалют. Відбулось активне зростання використання криптовалют, про що свідчить факт, що Україна посіла друге місце у Східній Європі за обсягом криптовалютних транзакцій. Зокрема, на країну припадає \$34,9 млрд у секторі децентралізованих фінансів (DeFi), що становить зростання на 160,23% порівняно з попереднім роком.

Таблиця 2.

Рейтинг країн за показником використання криптовалюти за 2024 р.

Місце	Країна	Регіон	Ключові фактори
1	Індія	Центральна та Південна Азія	Висока активність у централізованих сервісах та DeFi-транзакціях.
2	Нігерія	Африка на південь від Сахари	Значний обсяг отриманих DeFi-послуг.
3	Індонезія	Центральна та Південна Азія	Лідерство в DeFi-транзакціях та активність у централізованих роздрібних операціях.
4	США	Північна Америка	Зростання у сфері централізованих послуг.
5	В'єтнам	Центральна та Південна Азія	Високі показники у роздрібних централізованих операціях та отриманих DeFi-послугах.
6	Україна	Східна Європа	Активна участь у секторі DeFi та роздрібних операціях.

Джерело: складено авторами

Також спостерігаються зміни в поведінці користувачів: зростання кількості невеликих переказів: на 82,29% для сум від \$1,000 до \$10,000 і на 91,99% для сум до \$1,000. Це може свідчити про прагнення інвесторів підвищити свою купівельну

спроможність на тлі геополітичних ризиків. Загалом, Україна демонструє високий рівень зацікавленості та активності у сфері криптовалют, що підкреслює необхідність створення прозорого та ефективного регуляторного середовища для подальшого розвитку цього сектору.

Широке впровадження електронних грошей та сприяння максимальному їх застосуванню у фінансовій сфері здебільшого розглядає цю категорію як основний інструмент розширення доступу до фінансових послуг, а відтак, електронні гроші вважаються джерелом полегшення фінансової інклюзії. Натомість, сучасні соціально-економічні особливості розвитку світу в цілому та України зокрема демонструють низку структурних викликів та ризиків, які пов'язані із цифровою економікою й можуть, навпаки, ускладнити фінансову інклюзію. Однією з головних проблем ми вважаємо цифровий розрив і виключення вразливих груп населення країни із цифрової фінансової системи, що поглиблює соціальну та економічну нерівність.

Поняття «цифровий розрив» відображає розрив між групами громадян чи іншими суб'єктами господарської діяльності між якими існує розрив у володіння благами, а в даному випадку – інформаційно-комунікативними технологіями (ІКТ). Тобто, це розрив між особами, які отримують зовсім різний обсяг інформації, у тому числі й фінансової, через не однаковий доступ до засобів ІКТ. До причин виникнення «цифрового розриву» можна віднести по-перше, неоднаковий доступ до цифрових технологій через низький рівень доходу або ж інші фінансові обмеження; по-друге, високі ціни із підключення до Інтернет-ресурсів або дуже низька якість отримання доступу до мережі; по-третє, невисокий рівень цифрових навичок або взагалі відсутність цифрової грамотності через низький рівень освіти [5].

Особливо вразливими сьогодні є люди похилого віку, малозабезпечені або ті, хто працює без офіційного оформлення, мешканці сільської місцевості, особи з інвалідністю, люди без постійного місця проживання, мігранти, які перебувають на території країни без офіційного статусу тощо. Невеликий фінансовий дохід унеможливорює таким верствам суспільства доступ до постійного Інтернет-зв'язку. Значна частина громадян не спроможна придбати відповідного рівня мобільні телефони, які б підтримували доступ до всесвітньої павутини. Вартість послуг Інтернет-провайдерів є досить високою: в середньому 200-300 грн у місяць, а середня пенсія громадян України за 2024 рік становила 5789 грн. або 132 євро. Тут слід врахувати, що перераховані категорії громадян здебільшого отримують дохід нижче середнього, тому витратити із власного бюджету постійну суму на отримання постійного та безперервного доступу до Інтернету для них не є в пріоритеті. Хаотичний доступ до Інтернету чи узагалі його відсутність також пов'язані із складними географічними особливостями розташування частини населених пунктів нашої країни, що не дозволяє провести якісний доступ до мережі, або ж такі роботи є дуже дорого вартісними. Особливо це стосується гірських регіонів, або населених пунктів, населення яких є малочисельним а регіональне розташування віддалене від крупніших міст чи сіл.

Використання електронних грошей у спектрі полегшення фінансової інклюзії залежить від якісної інфраструктури: постійно працюючих серверів мобільного та Інтернет зв'язку. Електронні платіжні системи також залежні від стабільного

інтернет-з'єднання, роботи серверів та банківської інфраструктури. Забезпечення їх безперебійної роботи визначає наступну причину ефективного обігу електронних грошей через надмірну залежність від технологій. Робота усіх сучасних технологічних пристроїв залежить від постійного отримання електричного струму. Україна особливо гостро відчула проблему перебоїв у електропостачанні через постійні обстріли росією об'єктів енергетичної інфраструктури по усій території країни. Це створює загрозу в будь-який момент часу відключення електроенергії чи виникнення технічних збоїв. У такій ситуації користувачі можуть залишитися без доступу до власних коштів, що особливо критично у кризових ситуаціях.

Стрімкий розвиток цифрових платіжних технологій супроводжується наступною проблемою, яка має більше соціальний характер ризику а ніж економічний, а саме – витіснення традиційних фінансових послуг. Розвиток фінтех-компаній усе більше призводить до скорочення фізичних відділень банків, особливо у сільських регіонах. Фінтех-компанії часто пропонують швидші, дешевші та зручніші сервіси (наприклад, онлайн-кредитування, мобільні гаманці, автоматизовані інвестиційні платформи), що приваблює молодь і цифрово активних клієнтів. Традиційні банки не завжди встигають адаптуватися до нових технологій, а тому вимушені скорочувати персонал, а здебільшого закривати свої відділення. Як наслідок, такі зміни, скорочують доступ до звичних фінансових сервісів, знижують доступ до консультацій та альтернативних фінансових інструментів для осіб без цифрових навичок. Проблема витіснення традиційних фінансових послуг фінтех-компаніями – це не лише економічне питання конкуренції, а й виклик для всієї фінансової екосистеми. Вона потребує зваженої реакції як з боку держави, так і самих учасників ринку – щоб інновації служили розвитку, а не призводили до нових форм нерівності.

Ще одним важливим аспектом є ризик залежності від технологій: хакерські атаки, збої в системах, недосконалість алгоритмів можуть призводити до серйозних фінансових втрат або витоку особистих даних. За останні роки Україна зазнала безпрецедентного кібертиску, який супроводжується війною з боку росії. Кібератаки стали частиною гібридної війни, спрямованої на дестабілізацію інфраструктури, залякування населення та порушення функціонування державних органів. До прикладу, у 2022 році наймасштабнішими кібератаками були: WhisperGate – атака на державні сайти (включно з сайтом МЗС, МОН тощо), яка супроводжувалася дефейсом та шкідливим ПЗ, що імітувало програму-вимагач, але фактично знищувало дані; DDoS-атаки – масштабні розподілені атаки на сайти банків (ПриватБанк, Ощадбанк), урядових структур, що блокували доступ користувачам; VPNFilter 2.0 та інші шкідливі програми – спроби вторгнень до інфраструктури енергетики, логістики, телекомунікацій [11]. Натомість у 2024 році хакери більше орієнтуються на соціальну інженерію, deepfake-відео та складні фішингові атаки, як от: фішинг через месенджери та пошту: атаки маскуються під офіційні листи ЗСУ, банків, держорганів; зломи Telegram-акаунтів: використовуються для доступу до внутрішніх чатів або поширення фейкової інформації; використання штучного інтелекту: для генерації переконливих повідомлень або deepfake-контенту; атаки на освітню сферу та медицину: хакери намагаються порушити роботу освітніх порталів або лікарень, з метою хаосу. Таким чином, особливо гостро такі дії спричиняють

ризик несанкціонованого доступу до електронних гаманців, фішингових атак, вірусного програмного забезпечення та витоку персональних даних.

Недостатній рівень цифрової грамотності користувачів лише посилює ці загрози. Багато людей не мають базових знань про фінансові продукти, інструменти управління особистим бюджетом, кредитування, заощадження чи страхування. Люди, які вперше стикаються з цифровими фінансами, часто не усвідомлюють ризики, пов'язані з фішингом, крадіжкою особистих даних, підробленими додатками чи шахрайськими повідомленнями. Шахраї використовують ці прогалини для викрадення коштів або отримання доступу до особистої інформації. Тому, недостатній рівень фінансової та цифрової грамотності серед широких верств населення виступає однією з ключових перепон на шляху до досягнення фінансової інклюзії.

Викликом сьогодення є недостатній рівень захисту цифрових фінансових платформ, особливо тих, що працюють у країнах, які лише розвивають свою кіберінфраструктуру. Уразливості в системах можуть призводити до витоку конфіденційної інформації, зламів акаунтів та масових атак типу DDoS або атак шкідливим програмним забезпеченням.

Однією з ключових перешкод на шляху до повноцінної фінансової інклюзії є недостатній рівень прозорості фінансових послуг та слабкий захист прав користувачів. Часто люди, особливо з вразливих соціальних груп, не мають достатньо інформації про умови користування фінансовими продуктами, приховані комісії, можливі ризики та свої права як споживачів. Фінансові установи нерідко використовують складну для розуміння мову в договорах і рекламі, що створює інформаційну асиметрію між постачальниками послуг і споживачами. У таких умовах користувачі можуть ухвалювати фінансові рішення, не усвідомлюючи їхніх наслідків, що підвищує ризик фінансових втрат, боргової залежності або втрати довіри до фінансової системи в цілому. Крім того, механізми захисту прав споживачів часто залишаються формальними або малоефективними. Відсутність належного контролю, обмежений доступ до юридичної допомоги та слабка фінансова грамотність роблять користувача вразливим до зловживань з боку фінансових установ. Така ситуація не тільки шкодить окремим громадянам, а й гальмує загальний процес розширення доступу до фінансових послуг.

Передусім, найголовнішою на сьогодні вважаємо проблему, пов'язану із правовим статусом електронних грошей та захистом прав користувачів. Це питання у багатьох країнах, в тому числі і в Україні, ще перебуває на етапі становлення. Хоча нині зроблено чимало законодавчих дій, однак нормативна база ще є неповною, нечіткою, а у багатьох питаннях застарілою, що створює правову невизначеність. Це сприяє заплутаності та незрозумілості для багатьох користувачів в частині, які ж електронні платіжні засоби є офіційно визнаними, хто регулює їхню діяльність і до кого можна звернутися у разі порушення прав.

Однією з головних перепон є відсутність чітких гарантій захисту прав споживачів у разі помилок транзакцій, несанкціонованого доступу до рахунку чи шахрайства. У випадках, коли користувач не має офіційної ідентифікації (наприклад, біженці, внутрішньо переміщені особи, люди без паспорта), йому ще складніше захистити свої інтереси, адже без підтвердження особи доступ до електронних фінансових сервісів часто обмежується або відсутній повністю.

Вагомим бар'єром для багатьох користувачів є відсутність фінансової грамотності й обізнаності в юридичних питаннях, що робить їх вразливими до шахрайства, особливо в середовищі онлайн-платежів, де ризики зловживань значно вищі. Часто користувачі погоджуються на несправедливі умови, не читаючи або не розуміючи їх, а юридичних механізмів для оскарження або компенсації шкоди їм не вистачає.

Недостатня регуляція діяльності небанківських платіжних систем та операторів електронних грошей також можна зарахувати до проблем, що перешкоджають реалізації принципів фінансової інклюзії. У багатьох випадках ці установи функціонують у сірій зоні, поза ефективним контролем регуляторних органів. Це створює ризики як для користувачів, так і для стабільності фінансової системи в цілому.

Враховуючи описану проблему, повноцінне включення населення до фінансової системи через електронні гроші можливе лише за умов надійного правового регулювання та ефективного захисту прав споживачів. Необхідне подальше вдосконалення законодавства, впровадження систем захисту користувачів, а також посилення інформаційної та правової підтримки населення – особливо вразливих категорій.

Отже, у різних країнах рівень проблем та ризиків, пов'язаних із інтенсивним використанням електронних грошей, значною мірою залежить від рівня цифрової інфраструктури, законодавчого регулювання, а також загальної фінансової культури населення. Проаналізуємо ситуацію у кількох ключових країнах (табл.3).

Проаналізувавши ризики використання електронних грошей у певних країнах світу, можемо узагальнити, що розвинені країни мають потужні механізми правового захисту, але стикаються з проблемами приватності та BigTech-впливу.

Країни, які розвиваються, демонструють інноваційність, але мають високі ризики у сфері кіберзахисту та правового вакууму. Україна на сьогодні має унікальний виклик – війна, яка одночасно стимулює цифровізацію (Дія, банкінг), але створює додаткові загрози стабільності та безпеки.

Підвищення ефективності використання електронних грошей повинно допомогти досягти більшої фінансової інклюзії. Масштабне застосування цифрових платіжних засобів може значно знизити бар'єри для доступу до банківських послуг. З метою вирішення цього питання наведено кілька напрямів, які можна реалізувати за посиленою співпрацею державних органів та громадян країни, а також міжнародних компаній та організацій.

По-перше, покращення інфраструктури та доступу до Інтернету усім громадянам, а особливо тим, які малозабезпечені та проживають у сільській місцевості. В Україні, незважаючи на складні обставини через війну, спостерігається значний прогрес у покритті Інтернетом у містах та великих населених пунктах, але в невеликих селах та селищах ще є значні проблеми з доступом до стабільного з'єднання. Одним із шляхів вирішення проблеми із з'єднанням здійснення державного партнерства з мобільними операторами для розширення покриття 4G/5G, а також через державні програми підтримки інфраструктури зв'язку. Забезпечити доступ малозабезпеченим людям і пенсіонерам до фінансових послуг, без необхідності мати постійне підключення вдома, можна створивши безкоштовні точки доступу до Інтернету в громадських місцях таких, як центрах соціального обслуговування, бібліотеки, клуби.

Таблиця 3

**Порівняльний аналіз ризиків
використання електронних грошей у різних країнах**

Країна	Основні ризики	Особливості	Переваги
Україна	Кібератаки, фрагментарне регулювання, нестабільність енергопостачання, недостатня правова захищеність споживача	Військовий стан значно впливає на надійність електронних систем; закон «Про платіжні послуги» ще в процесі адаптації	Рівень цифровізації: високий у містах, але в сільських районах все ще домінує готівка.
США	Шахрайство, витік персональних даних, монополізація сектору BigTech	Потужна система захисту прав споживача, однак децентралізованість регулювання між штатами створює прогалини.	Рівень цифровізації: високий, з активним використанням електронних платіжних систем (PayPal, Apple Pay, Venmo).
Німеччина	Консерватизм споживачів, сумніви щодо приватності	Регламент PSD2, високий рівень банківського нагляду	Рівень цифровізації: високий, з активним використанням електронних платіжних систем
Естонія	Надмірна цифрова відкритість, ризики кібербезпеки	Естонія є піонером цифрових ID та електронного уряду, але була об'єктом великих кібератак.	Рівень цифровізації: високий, з активним використанням електронних платіжних систем
Китай	Повна відсутність анонімності, державний контроль, ризик цензури	Домінування WeChat Pay і Alipay, уряд активно просуває цифровий юань (CBDC).	Дуже висока швидкість та масштабність трансакцій
Африканські країни (на прикладі Кенії)	Технічна вразливість, недостатній нагляд, шахрайство	M-Pesa – один з найуспішніших мобільних банкінг-сервісів у світі.	Недостатній захист споживачів, низький рівень фінансової грамотності.

Джерело: складено авторами

По-друге, забезпечення полегшення процедур ідентифікації особи. В Україні існує проблема з процедурою ідентифікації для отримання фінансових послуг через електронні платформи. Сьогодні єдиним рішенням, яке впроваджено на державному рівні є використання застосунку Дія, де можна отримати цифровий паспорт, що дозволяє уникнути необхідності фізичної ідентифікації в банках. Особливістю доступу до здійснення відповідних процедур є введення електронного підпису. Останній, можна отримати тільки у фізичних відділеннях банківських установ чи державних органів, за наявності у перших відкритих рахунків. Вважаємо, що цей процес має бути спрощеним для розширеного доступу до фінансових послуг для малозабезпечених та віддалених груп населення.

По-третє, запровадження інновацій в мобільних платежах, як-от запровадження більшого спектру мобільних платформ та платіжних систем для проведення розрахунків. Унікальні для України платформи, такі як Google Pay, Apple Pay, ПриватБанк Pay, дозволяють здійснювати швидкі й безпечні платежі через смартфони. Зростання використання карток і мобільних платіжних систем буде збільшуватися завдяки просуванню безконтактних технологій у різних місцевостях, а також через створення

додаткових платформ для малих підприємств. Для зменшення бар'єрів доступу до електронних грошей можна ввести технології, що дозволяють здійснювати платежі через прості мобільні телефони, навіть без необхідності підключення до Інтернету. Це може бути корисно для людей, які не мають стабільного Інтернет-з'єднання або смартфонів.

По-четверте, розробка та реалізації різноманітних освітніх програм, які підвищують рівень фінансової та цифрової грамотності серед населення. Такі програми особливо важливі для старшого покоління. Вони повинні роз'яснювати як користуватися електронними платіжними системами, мобільними банками і забезпеченням фінансової безпеки в інтернеті, допомогти знизити рівень недовіри до нових технологій. Доречним буде постійне, а не раз у рік, проведення інформаційних кампаній через місцеві медіа, радіо, телебачення, а також через цифрові платформи, такі як соціальні мережі, з метою підвищення обізнаності про переваги та можливості використання електронних грошей.

По-п'яте, покращення законодавства посилення політичних та регулятивних ініціатив в частині як захисту прав користувачів, так і з забезпечення підтримки щодо впровадження інновацій у сфері фінансових технологій. Україна активно працює над розвитком регуляцій для фінансових технологій. Однак важливо продовжувати спрощення регулювання для стартапів і малих підприємств, які працюють у галузі фінансових технологій. Особливого посилення потребують законодавчі ініціативи, які гарантують захист від шахрайства, неправомірного використання особистих даних та фінансових транзакцій.

По-шосте, сприяння підтримці інклюзивних фінансових продуктів особливо в частині мікрофінансування та надання фінансовими установами мікропозик. Сьогодні в Україні вже існують інструменти мікрофінансування, зокрема, такі як Європейський інвестиційний банк, мобільні позики через мобільні додатки деяких банків та інші фінансові установи. Розширення доступу до таких послуг через мобільні додатки дозволить людям з низьким доходом отримувати доступ до фінансування без необхідності залучення майна або складних процедур. Також, вважаємо, за доречне розвивати цифрові страхові продукти, які доступні через мобільні платформи або онлайн-сервіси, щоб забезпечити доступ до доступних і зручних продуктів для малозабезпечених верств населення.

Таким чином, завдяки наведеним напрямкам підвищення використання електронних грошей Україна може стати більш інклюзивною в плані фінансових технологій, полегшуючи доступ до цифрових платіжних засобів для всіх верств населення. А участь нашої країни в міжнародних ініціативах, таких як Global Financial Inclusion Index, дасть змогу сприяти розвитку фінансової інклюзії та залученню інвестицій в інноваційні фінансові рішення.

Висновок. Використання в Україні електронних грошей в контексті фінансової інклюзії відкриває значні можливості для розвитку фінансової системи, підвищення зручності розрахунків та залучення ширших верств населення до безготівкових операцій. Водночас, ця сфера супроводжується низкою серйозних проблем і ризиків, що вимагають особливої уваги. Серед ключових викликів – недостатній рівень правового регулювання, низька цифрова грамотність частини населення, високий ризик шахрайства та кіберзлочинності, а також питання захисту персональних даних користувачів. Додаткову складність становить

нестабільна економічна ситуація та недовіра до фінансових інновацій, що може стримувати поширення електронних грошей. Тож для ефективного впровадження та безпечного використання цифрових платіжних засобів в Україні необхідно забезпечити комплексний підхід: удосконалити законодавчу базу, підвищувати фінансову та цифрову обізнаність населення, а також впроваджувати сучасні механізми кібербезпеки. Лише в таких умовах електронні гроші зможуть стати справжнім інструментом прогресу, а не джерелом додаткових ризиків.

Список використаних джерел:

1. Meyran Jorge, Rojas Nuria Deconstructing the definitions of financial inclusion How can it really be enhanced? Proceedings of The 15th International Conference on Modern Research in Management, *Economics and Accounting*. 2023. URL: <https://www.dpublication.com/abstract-of-15th-meacnf/41-3640>
2. Mr. Adolfo Barajas, Thorsten Beck, Mohammed Belhaj, and Samy Ben Naceur Financial Inclusion: What Have We Learned So Far? What Do We Have to Learn? *International Monetary Fund*. Volume 2020: Issue 157. URL: <https://doi.org/10.5089/9781513553009.001>
3. Schwarcz, S. L., & Leonhardt, T. L. (2021). Scoping and defining financial inclusion, access to credit, and sustainable finance. *Law & Contemp. Probs.*, 84, 1
4. Tok, Y. W., & Heng, D. (2022). *Fintech: financial inclusion or exclusion?*. International Monetary Fund. 30 p. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=No5wEAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA2&ots=r1Ywv9xoIQ&sig=53m4DbfOq08fEbEvLjnw4vl4gm4&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
5. Булатова О. В., Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Цифровий розрив чи цифрова нерівність? нові виміри глобальних асиметрій соціально-економічного розвитку і міжнародної торгівлі в умовах техноглобалізму. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка*. 2023. Вип. 25. С. 45-57
6. Гражевська Н., Чигиринський А. Розвиток підприємницьких цифрових екосистем як чинник повоєнного відновлення економіки України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2022. № 2(219). С. 17–24. doi: 10.17721/1728-2667.2022/219-2/3.
7. Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. Стан та тенденції розвитку фінансової інклюзії в Україні. *Світ фінансів*, 2023. (3 (76)), 21-34.
8. Євтушенко, Н., & Стеценко, Д. Фінансова інклюзія в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Grail of Science*, 2024. (40), 136–140. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.07.06.2024.015>
9. Мінкович В. Т. Фінансова інклюзія в Україні: огляд сучасних тенденцій. *Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти*: збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ужгород, 30 листопада 2022 р.), Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2022. С. 181-183. URL: dSPACE.uzhnu.edu.ua.
10. Мушеник І. М., Грушецький С. М. Забезпечення фінансової безпеки України в період воєнного часу та в умовах фінансової інклюзії. *Modern Economics*. 2022. № 32 (2022). С. 70-74. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V32\(2022\)-09](https://doi.org/10.31521/modecon.V32(2022)-09).

11. Наймасштабніші кібератаки на Україну. *Слово і діло : аналітичний портал*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2025/03/24/infografika/bezpeka/najmasshtabnishi-kiberataky-ukrayinu>
12. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>

References:

1. Meyran, J., & Rojas, N. (2023). Deconstructing the definitions of financial inclusion: How can it really be enhanced? Proceedings of the 15th International Conference on Modern Research in Management, *Economics and Accounting*. https://www.dpublication.com/abstract-of-15th-meacnf/41-3640/?utm_source=chatgpt.com
2. Barajas, A., Beck, T., Belhaj, M., & Ben Naceur, S. (2020). *Financial inclusion: What have we learned so far? What do we have to learn?* International Monetary Fund. <https://doi.org/10.5089/9781513553009.001>
3. Schwarcz, S. L., & Leonhardt, T. L. (2021). Scoping and defining financial inclusion, access to credit, and sustainable finance. *Law and Contemporary Problems*, 84, 1.
4. Tok, Y. W., & Heng, D. (2022). Fintech: Financial inclusion or exclusion? International Monetary Fund. <https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=No5wEAAQBAJ>
5. Bulatova, O. V., Reznikova, N. V., & Ivashchenko, O. A. (2023). Tsyfrovyi rozdil chy tsyfrova nerivnist? Novi vymiry hlobalnykh asymetrii sotsialno-ekonomichnoho rozvytku i mizhnarodnoi torhivli v umovakh tekhnogloblizmu [Digital divide or digital inequality? New dimensions of global asymmetries in socio-economic development and international trade under technoglobalism]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomika*, 25, 45–57.
6. Hrazhevska, N., & Chyhyrskyi, A. (2022). Rozvytok pidpriemnytskykh tsyfrovykh ekosystem yak chynnyk povoyennoho vidnovlennia ekonomiky Ukrainy [Development of entrepreneurial digital ecosystems as a factor in Ukraine's post-war economic recovery]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*, 2(219), 17–24. <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2022/219-2/3>
7. Desiatniuk, O., Krysovatiy, A., & Ptashchenko, O. (2023). Stan ta tendentsii rozvytku finansovoi inkluzii v Ukraini [State and trends in the development of financial inclusion in Ukraine]. *Svit finansiv*, 3(76), 21–34.
8. Yevtushenko, N., & Stetsenko, D. (2024). Finansova inkluziia v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku [Financial inclusion in Ukraine: Current state and development prospects]. *Grail of Science*, 40, 136–140. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.07.06.2024.015>
9. Minkovych, V. T. (2022). Finansova inkluziia v Ukraini: ohliad suchasnykh tendentsii [Financial inclusion in Ukraine: Review of current trends]. In *Transformatsiia natsionalnoi modeli finansovo-kredytnykh vidnosyn: vyklyky hlobalizatsii ta rehionalni aspekty* (pp. 181–183). Uzhhorod: DVNZ “UzhNU”. <http://dspace.uzhnu.edu.ua>
10. Mushenyk, I. M., & Hrushetskyi, S. M. (2022). Zabezpechennia finansovoi bezpeky Ukrainy v period voiennoho chasu ta v umovakh finansovoi inkluzii [Ensuring Ukraine's financial security during wartime and under financial inclusion]. *Modern Economics*, 32, 70–74. [https://doi.org/10.31521/modecon.V32\(2022\)-09](https://doi.org/10.31521/modecon.V32(2022)-09)
11. Najmasshtabnishi kiberataky na Ukrainu [The largest cyberattacks on Ukraine]. (2025, March 24). *Slovo i dilo: Analitychnyi portal*. <https://www.slovoidilo.ua/2025/03/24/infografika/bezpeka/najmasshtabnishi-kiberataky-ukrayinu>
12. Natsionalnyi bank Ukrainy [National Bank of Ukraine]. (n.d.). <https://bank.gov.ua>